

ÉVFORDULÓK

Kétszáznegyven éve született gróf Festetics György

Festetics György 1755. december 31-én a Sopron megyei Ságon (a mai Simaságon) született. A horvátországi eredetű Festetics család a XVII. század első felében kapott magyar nemességet, majd csaknem egy évszázad múltán szerzett Keszthelyen birtokot. *Festetics Pál* – György apja – mint Mária Terézia bizalmi embere a bécsi kancellárián, 1772-ben lett a magyar kamara alelnöke, s egyúttal grófi cím tulajdonosa.

Festetics György alsó fokú iskoláinak elvégzése után – az aulikus főúri családok gyermekeihez hasonlóan – a bécsi Theresianumban tanult, hogy idővel magas beosztású állami hivatalnokként szolgálja a Habsburgokat. Ezért a Theresianum elvégzése után a megfelelő gyakorlat megszerzése érdekében a magyar kamaránál, majd később a horvát királyi tanácsnál helyezkedett el. A szürke hivatalnoki élet azonban nem elégtette ki a becsvágyó fiatalembert, felettesei és családja mélységes megdöbbenésére – és élénk ellenzésük dacára – 1778-ban a katonai pályára lépett. A Nádasdy, majd a Barco huszárezred határvidékeken állomásozó egységeinél teljesített szolgálata után 1786-ban Bécsbe került a magyar nemesi testőrséghez, ahol őrnagyi rangot kapott. Egy év múlva már a Graeven huszárezred állományában szerepelt, 1788-ban pedig alezredekessé léptették elő.

A II. József németesítő törekvéseivel szembeni nemesi ellenállás a császár halála (1790) után számottevően megerősödött és kiszélesedett. Mivel a sajátos magyarországi viszonyok között nyugat-európai értelemben vett burzsoáziáról nem beszélhetünk, a középbirtokos köznemesség állt a reformtörekvések élére. Célkitűzéseikben a nemzeti függetlenség és a gazdasági önállóság követelése mellett előtérbe került a polgári átalakulás kérdése is. Mindez azonban keveredett a feudális előjogok védelmével, ami egyúttal a haladás egyik akadályát is jelentette. A nemesség nemzeti törekvésének fő színtere az Országgyűlés volt.

1790 júniusára összehívták az Országgyűlést, melyre Festetics mint főrend hivatalos volt. A gróf ekkor már Budán tartózkodott, mivel a Graeven huszárezred két szakaszát rendfenntartási célból odavezényelték. Az ezred magyar tisztjei nevében Festetics alezredes és *Laczkovics János* svadronyoskapitány (utóbbit később a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt lefejezték) folyamodványt készítettek, melyet az Országgyűlés mindkét házában benyújtották. Ebben azt kérték, hogy béke idején a magyar ezredek Magyarországon állomásozzanak, és hozzanak létre magyar katonatiszt-képző iskolát. A folyamodványban sérelmezték, hogy a magyar ezredekben „országunk nemes hazafiainak káros hátráltatásával és megvetésével” idegen nemzeti-ségű és gyenge képességű főisztek parancsolnak. A német vezényleti nyelv gyakorta együttjárt a magyar nemzeti önérzet megsértésével: „a fegyver gyakoroltatásban elkövetett leg-kisebb hibáért édes véreink s hazánk-fiai testekben nem csak keményen tagoltatnak, (azaz veretnek – P.J.) de sokszor még azon fellyül az idegen tisztek által nemünk alacsonyítására szolgáló illetlen nevekkel ártatlanul szidalmaztak, és elannyira már üldöztetnek, hogy számos hazafiaink... hazájuknak örökös el-hagyására vetemedtek vala”. Festeticsék szerint csak a katonai szolgálat hasznára válnék, ha „a közönséges szolgálat rende és parantsolás magyar nyelven folytatatnék.”

Az írás óriási vihart váltott ki az Országgyűlésen, és – ellenkező előjellel – Bécsben is. Festeticset letartóztatták, több héten át fogva tartották, majd egy németalföldi ezredhez, azután Milánóba helyezték. Festetics számára a katonai pálya befejeződött: 1791-ben nyugdíjazását kérte, s hazaköltözött Keszthelyre, a Festetics latifundium központjába. Bécs urai még hosszú ideig rendkívül gyanús és veszedelmes embernek tartották. Mint a Zala megyei nemesi ellenzék egyik vezéralakja nem értett egyet a Napóleon ellen 1797-ben szervezett nemesi felkeléssel sem, ezzel Bécs előtt még inkább megbízhatatlanná vált. Megfosztották kamarási rangjától és kitiltották az udvarból.

A XVIII. század végétől a napóleoni háborúk következtében – mivel a hadseregek hatalmas fogyasztók voltak – számottevően megnöttek a magyarországi mezőgazdasági áruk értékesítési lehetőségei. A birtokosok többsége beírta azzal, hogy a robotmunka fokozásával, a hagyományos termelési eljárásokkal is több haszonra tett szert. Jónéhányan azonban birtokaik jövedelmezőségét sokkal nagyobb mértékben kívánták növelni, s ennek érdekében gazdaságaik és a termelés korszerűsítésére törekedtek. A tárgyi feltételek hiányán túl problémaként jelentkezett, hogy nem rendelkeztek megfelelő szakemberekkel. Ez utóbbi gond enyhítése érdekében alapította meg gróf Festetics György 1797-ben a világ első, felsőfokú képesítést nyújtó mezőgazdasági tanintézetét, a keszthelyi *Georgikont*.

Festetics már az 1790-es évek elejétől törekedett az ésszerű gazdálkodásra. Ennek megvalósításában uradalmainak jószágigazgatója, a XVIII-XIX. század fordulójának kiemelkedő tudású elméleti és gyakorlati mezőgazdasági szakembere, Nagyváthy János töltött be vezető szerepet. Nagyváthy szerepe vitatott a Georgikon alapításával kapcsolatban – hiszen 1797-ben már Csurgón élt, a végkielégítésként kapott 40 holdon gazdálkodott, s az uradalom ügyeibe semmi beleszólása nem volt – de szellemi hatása elvitathatatlan.

Hazánk az agrárismeretek terjesztésének és oktatásának megindítása terén fontos szerepet játszott Európában. A XVIII. század második felében már tanították az erdészeti tudományát és gyakorlatát a selmecebányai Bányászati Akadémián. A pesti egyetemen az 1700-as évek végén Mitterpacher Lajos vezetésével mezőgazdaságtani, Tolnay Sándor irányításával pedig állatgyógyászati tanszék alakult és tevékenykedett. 1780-ban hozta létre Tessedik Sámuel lelkész, egyúttal polihisztor szakíró és gyakorlati gazda, dolgozva-nevelő gazdasági iskoláját Szarvason. Tessedik a Georgikon alapításához példájával és Festetics kérésére tanácsaival jelentős mértékben hozzájárult. A gróf kikérte Mitterpacher, továbbá Kitaibel Pál, a neves botanikus és Rausch Ferenc pesti egyetemi tanár véleményét is.

1797. július 1-jétől kezdődött a tanítás a Georgikonban, egy tanárral és egy tanulóval. A cél az volt, hogy a Festetics uradalmak számára képezzen szakembereket, de a Magyar Hírmondó című folyóirat 1798-ban már arról tudósított, hogy külső hallgatók is jelentkezhetnek az intézetbe. Még az alapítás évében került Keszthelyre tanárának *Pethe Ferenc*, a kor egyik legnagyobb mezőgazdasági szaktektintéje. Négy évi georgikoni tevékenysége az intézmény megerősödését jelentette, hatása még évtizedek múltán is érezhető volt.

Úgy tűnik, Festetics iskolaalapítása, de főleg a napóleoni háború költségeihez való hozzájárulásai – csaknem százezer forint hadisegély, nagy mennyiségű élelmiszer – enyhítették a bécsi udvar gyanakvását. A megbocsátást a következő esztendő hozta: 1801 nyarán *József nádor* meglátogatta a Georgikont, s a fényes külsőségek közötti ünnepség csúcspontjaként római korabeli öltözékben egy eke szarvát megfogva néhány barázdát szántott. Az ekét húzó ökröket Festetics vezette. Ez a ceremónia nemcsak Festetics, hanem a Georgikon tekintélyét is növelte. Az 1802-1803-as tanévben már 36-ra emelkedett a diákok száma, akik közül 27 külső hallgató volt. A létszám a későbbiekben változóan alakult, 1810-től évente átlagosan 30 hallgatója volt a Georgikonnak.

A nyolc intézetből álló Georgikonban – mely nevében Vergilius híres tankölteményére és Festetics keresztnévére utal – az elsődleges gazdatiszt képzés mellett egyéb felsőfokú, továbbá közép- és alsó fokú oktatás is folyt. Felsőfokon gazdatisztakat, uradalmi ügyvédeket, erdészeket és mérnököket képeztek. A közép- és alsó fokú oktatás határvonala gyakorta egybemosódott, ha mégis különválasztjuk, akkor a vincellérek, ménesmesterek és a geodéták képzése nevezhető középfokúnak. A legfontosabb szakmai alapismereteket tanították meg a vadászoknak, lovászoknak, béreseknek és a gazdaasszonyoknak.

A Georgikon gerincét a hároméves *Tudományos Gazdasági Iskola* jelentette, mely 1797-ben kezdte meg működését. A felvételi követelmény középiskolai végzettség, magyar, latin és német nyelvtudás volt. A hallgatókat „főpraktikánsoknak” hívták, közülük évente két-két fő kapott a gróftól ösztöndíjat, mint „belső főpraktikáns”, a többiek voltak a „külső főpraktikánsok”. A tananyagot – melynek felosztását túlnyomó részben *Pethe Ferenc* dolgozta ki, s lényegében a Georgikon egész működése alatt érvényben maradt – mezőgazdasági, matematikai és természethistóriai, illetve állatgyógyászati ismeretek alkották. A mezőgazdasági tárgyak tanulása során a hallgatók megismerték a szántóföldi és kerti növények, gyümölcsök termesztésével, szőlő- és erdőműveléssel, az állattenyésztéssel, valamint a halászat és vadászat alapfogalmival. A „mathézis” tárgyai közül matematikával, geometriával, gazdasági számvittel és építészettel foglalkoztak. A természethistória és az állatgyógyászat témakörébe – többek között – a zoológia, botanika, kémia, illetve a járványtan, gyógyszerian, anatómia, állatkórtan és gyógyítás, valamint az állategészségügyi rendelkezések ismeretei tartoztak. Jelentős súlyt helyeztek a gazdaságvezetési, birtokigazgatási és jogi ismeretek megfelelő szintű elsajátítására is.

1798-ban kezdődött meg az „alpraktikánsok” azaz a bérestanulók oktatása a *Földműves Iskolában*. Festetics felismerte, hogy ne a jobbágyi robotmunkára, hanem a majorsági gazdálkodásra kell alapozni a termelést, s ehhez szakképzett, az eredményességben érdekelt alkalmazottakra van szükség.

Az 1804-ben felállított *Pristaldeumban* végzetek az uradalmak jogi ügyeit intézték mint ügyvédek, jogtanácsosok vagy ügyészek.

1806-ban kezdte meg működését az *Erdész- és Vadászkiskola* melynek két fakultása volt. A felsőbb szinten tanultak az „erdei praktikánsok” akik később főerdészek lettek. A másik tagozaton „erdőpásztorokat” vagyis erdőőröket, erdőkerülőket és vadőröket képeztek.

Ugyancsak 1806-ban alapították a *Kertész Iskolát*, itt azonban csak vincellérek képzésével foglalkoztak.

Festetics György bűszke volt híres fenékpusztai ménesére, érthetően gondot fordított arra, hogy 1807-ben *Ménesmester és Lovásziskolát* is létesítsenek a Georgikon keretei között, a megfelelő szakember utánpótlás biztosítása céljából.

1808-ban hozták létre a *Mérnök- és Építésziskolát*. Felső szinten mérnököket képeztek, akik gazdasági épületek tervezésével, építési és csatornázási munkálatok irányításával foglalkoztak. Középfokon oktatták a geodétákat, akik az uradalmak földmérési munkáiban vettek részt.

Az 1808-as kísérleti jelleggel létrehozott *Gazdaasszonyképző* nem váltotta be a reményeket.

Szervesen kapcsolódott az elméleti oktatáshoz a gyakorlati képzés, melynek színtere a Festetics által különösen fontosnak tartott tangazdaság volt. Területét már az alapítás évében kijelölték, nagysága az 1810-es évekre már megközelítette a 700 holdat, azaz csaknem 400 hektárt. A tangazdaság önálló egységet alkotott, és a többi Festetics uradalomhoz hasonlóan a jószágkormányzóság (Direktio) felügyelete alá tartozott. Művelési ágak szerint a tangazdaság negyed-negyed része kaszáló illetve erdő, 20-20 %-a szántó, illetve legelő, a többi belső telek, kert és szőlő volt. Már a tangazdaság kijelölésekor megkezdték a gazdasági épületek építését, melyeket folyamatosan bővítettek és gyarapítottak. Sorra épültek az ökor-, göboly-, tehén- és lóistállók, magtárak, színek, pajták, béreslakások.

A szántóföldi munkák előkészítése során gondot fordítottak a talajjavításra, csatornázások és lecsapolások révén. Fontosnak tartották a rendszeres trágyázást is, ami korántsem volt általános a korabeli Magyarországon. A hazánkban uralkodónak mondható nyomásos gazdálkodás helyett a Pethe által kidolgozott korszerű vetésforgót alkalmazták. A gabonafélék, kapások, takarmányfélések és olajos növények termesztése mellett még a dohány, a len, a kender és a sáfrány meghonosításával is kísérleteztek. A georgikoni gazdaság átlagtermései nemcsak messze meghaladták az országos szintet, de kitűntek a többi Festetics birtok közül is. A termés jelentős részét piacra vitték. Termesztettek kertészeti növényeket is, különösen a zöldséges kert választéka volt gazdag. A palántázásnál rendszeresen melegágyat használtak. Cserszegtomajon néhány holdon szőlőt telepítettek, majd hordós és palackos bort is előállítottak. Útőrő kezdeményezésnek számított a gyümölcsös létrehozása. Az 1810-es években 6 kh területen különböző alma, körte, barack, cseresznye, meggy, szilva, dió és mandula fajtákat termesztettek és nemesítettek.

Festetics elsőik között hozott be hazánkba jól tejelő nyugati fajtájú szarvasmarhákat. A vízvezetékkel is felszerelt istállóknak az állatokat számmal, névvel ellátott törzslapokon tartották nyilván. (Magyarországon jó száz év múltán vált általánossá a szarvasmarha törzskönyvelés.) Nagy gondot fordítottak a takarmányokra és a tejtermelésre. Az ökröket nemcsak igaerejük miatt tartották, hanem hízlalásra is fogták. A hazai juhajták helyett a hús- és gyapjútermelés szempontjából jóval nagyobb hasznot biztosító spanyol merinót tenyésztették korszerű tartási és takarmányozási körülmények között. Lótenyésztést a tangazdaságban nem folytattak, ennek színhelye a nagyhírű fenékpusztai ménes volt.

A Georgikon gyakorlati termelési eredményeit jelentős mértékben elősegítette, hogy Magyarországon szinte egyedülállóan, korszerű mezőgazdasági gépekkel és eszközökkel – ezek egy részét Pethe Ferenc tervezte – szerelték fel a tangazdaságot. Főként az alapító életében a georgikoni tangazdaság a hazai belterjes gazdálkodáshoz, a magyar mezőgazdaság kapitalizálódása felé vezető, hosszú és buktatókkal teli úton az első állomások egyikének tekinthető.

A Georgikonban a tanév – igazodva a mezei munkákhoz – november elejétől szept-

temberig tartott, harmadokra (trimeszterekre) osztva. A szemeszter beosztásra 1831-ben tértek át. A hallgatók-tanulók elfoglaltsága nyári időszakban hajnali négytől (az állattenyésztéssel összefüggő területeken), illetve reggel hattól este nyolcig, télen este hatig tartott. Az elméleti órákat általában délelőtt tartották a ma is álló emeletes épületben.

A hallgatók-tanulók az első években a tanév végén, majd 1817-től a Helikon-ünnepségek alkalmával adtak számot tudásukról. A vizsgákra széles körű nyilvánosság előtt került sor, hiszen arra írókat, tudósokat, földbirtokosokat, főpapokat, a megyék főrangú tisztviselőit hívták meg. Az irodalmi előadásokkal színesített, a tangazdaság megtekintésével jelentős eseménnyé bővült ünnepségeknek országos visszhangjuk támadt.

Gróf Festetics György nemcsak a Georgikonnal alkotott maradandót. A helikoni ünnepségek mellett az ő érdeme a keszthelyi Festetics kastély további építése és benne a Helikon könyvtár létrehozása, a csurgói református gimnázium alapítása, a keszthelyi gimnázium fejlesztése, Hévíz gyógyfürdővé tétele.

1819. április 2-án bekövetkezett halála után a Georgikon hanyatlásnak indult, jelentősége csökkent, de úttörő szerepe elvülhetetlen. Jelenleg Keszthelyen agrártudományi egyetem működik, mely büszkén vallja magát a Festetics alapította intézmény utódjának. Az egykori tangazdaság központjában, a helyreállított gazdasági épületben jött létre 1972-ben a Georgikon Majormúzeum, méltó emléket állítva Festetics Györgynek és munkásságának.

Dr. Pintér János

Báró Simonyi Lajos emlékezete

BÁRÓ SIMONYI LAJOS

Száz esztendővel ezelőtt, 1894 december 12-én hunyt el a XIX. század második felének egy kevésbé ismert, de jelentős magyar politikusa, báró Simonyi Lajos.

1824 április 13-án látta meg a napvilágot a galíciai Tarnopolban. Édesapja a legendás hírnő Simonyi óbester, azaz barbácsi és vitézvári báró Simonyi József, édesanyja pedig az osztrák születésű hegelsfürti Leiner Terézia volt. Ebben az időben az apa az